

АНОТАЦІЯ

Мосора М.А. Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі політології за спеціальністю 052 – «Політологія». – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2022.

У дисертації розкрито основні теоретико-методологічні підходи до дослідження явища сепаратизму. Сепаратизм визначено як політичний конфлікт на первинній ланці теоретичного аналізу явища, адже політичний конфлікт є тим унікальним видом соціальних відносин, що відноситься до явищ політичної влади та її функціонування у соціумі. Конфліктна взаємодія проявляється у тому аспекті, що етнонаціональні групи конкурують між собою за розподіл владних повноважень та ресурсних можливостей.

Проаналізовано становлення розуміння поняття «сепаратизм» крізь історичні етапи розвитку. Виявлено три основні віхи становлення розуміння поняття «сепаратизм» – епоха розпаду Римської імперії, Реформація у церковно-релігійній сфері періоду Середньовіччя та Велика Французька революція. Саме 1789 р. став умовною відправною точкою у сучасному розуміння сепаратизму, адже Революція послужила поштовхом до становлення національної свідомості народів Європи. Підкреслено, що тільки на початку ХХ століття сепаратизм починає визначатись виключно як політичний рух, що спрямовується на досягнення окремою частиною державного утворення автономії або політичної самостійності.

Запропоновано трактування причин виникнення сепаратизму як зарубіжними дослідниками (М. Спенсер, Д. Горовіц, Е. Сміт, Т. Гарр, М. Тофт, Д. Лейк і Дж. Ротшильд, М. Браун, Дж. Фірон і Д. Лейтин, Т. Гурре, Дж. Бертон, С. Гантінгтон), так і українськими (В. Наконечний, В. Кремінь, В. Андрущенко, Т. Вакулова, А. Баронін, М. Басараб, В. Дівак, О. Цебенко, І. Рафальський).

На основі аналізу сучасної наукової літератури, проаналізовано основні форми вияву сепаратизму (сецесіонізм, іредентизм, автономізм). Сецесія виокремлюється як найбільш радикальна форма сепаратизму та передбачає вимогу виходу зі складу існуючої держави та творення власної; іредентизм стосується вимог приєднання спільнот та територій до спорідненої держави; автономія ж – найменш радикальна форма сепаратизації, адже передбачає вимогу збільшення самоврядності та підвищення адміністративно-територіального статусу без виходу із держави.

Етнополітичний сепаратизм визначається як найпоширеніший тип сепаратизму, адже він зумовлений самою природою етносу, оскільки в основі лежать такі інтеграційні фактори, як етнічна самосвідомість – «ми – не ми», «свої – чужі», самоназва, спільна територія, культура, мова, історичні традиції тощо. Обґрунтовується виключна важливість етапу політизації етнічності на шляху сепаратизму, адже передбачає усвідомлення політичною елітою або ядром етносу того, що отримати покращення свого соціально-економічного стану або творення умов для етнокультурного росту можна тільки за допомогою політичних важелів впливу.

Виявлено, що антагонізм може виникати на основі об'єктивної протилежності інтересів, але перероджується в конфлікт лише після усвідомлення цих розбіжностей етносами. Підкреслюється, що територіальні конфлікти є яскравим проявом антагонізму, оскільки відбуваються за одну і ту саму територію, яка повинна або зберегти свій адміністративний статус, або змінити його. В такому разі розв'язання проблеми можливе з задоволенням інтересу лише однієї конфліктуючої сторони. Альтернативних варіантів в такому випадку не існує, а якщо й існують, то не вирішують конфлікт, а лише приховують і відкладають його вирішення на перспективу.

Розкрито основні хвилі етнічного націоналізму за Е. Смітом, які сприяли проявам сепаратизму у Європі (перша хвиля – з кінця XVIII ст. й до кінця XIX ст.; друга – перша половина XX ст.; третя – з кінця 1960-х років).

Висвітлено загальні особливості сепаратизму в Європейському Союзі. Розкрито основні причини сепаратистських рухів у ЄС та шляхи подолання

криз (Каталонія, Шотландія та Північна Ірландія, Корсика, Бретань, Фландрія та Валлонія). Визнаючи складну природу походження явища сепаратизму, доводиться однорідність його основи в Європі. Високі стандарти в етнополітиці національних держав Європейського Союзу сприяли деескалації конфліктних ситуацій. Акцентовано увагу на загальноєвропейській ідентичності, як основному принципі вирішення етнополітичних конфліктів.

Обґрунтовується вплив глобалізації та регіоналізації на етнополітичні процеси в ЄС. Саме ці світові тенденції впливають на рівень етнічної ідентифікації спільнот та коливань прагнень самовизначення. Поширення ринкових механізмів, процвітання вільної торгівлі ведуть до зближення держав, проте з тих же самих причин заохочують ізоляціонізм та сепаратизм, адже викликають протидію з боку спільнот, бажання зберегти власну ідентичність. Виявлено двоїстий вплив регіоналізації на сепаратизм. Автор доводить, що концепція «Європи регіонів» сприяла переходу активної фази сепаратизму в ЄС у пасивну фазу статичної рівноваги. Зазначено, що рухи за широку автономію в ЄС є політично привабливішими за радикальні форми сепаратизму, адже визнають імовірність, можливо, й бажаність подвійної ідентичності.

Відзначено, що процес етнонаціональної ідентифікації українського суспільства досить винятковий. Україна є державою із унікальними характеристиками етнополітичного поля. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., етнонаціональна карта України складається із дисперсних (розпорошених) та компактних груп. З огляду на це, маємо підстави говорити про ймовірність виникнення вимог національно-культурної та національно-територіальної автономій, які згодом можуть перерости у більш ширші вимоги самоуправління на основі пройденого шляху політизації етнічностей.

Доведено, що в Україні принцип регіоналізації досить слабо імплементований у національне законодавство. Загалом, регіоналізація напряму пов'язана із децентралізацією влади, та досягається завдяки перенесення значної частини повноважень на місця. З огляду на те, що Україна залишається відносно централізованою державою із елементами децентралізації, принцип регіоналізації сприймається доволі консервативно та стримано, а прецедент

військового протистояння із Російською Федерацією як державою-агресоркою змушує українську владу зайняти виключно централізовану позицію, як найбільш ефективну у цей період політичної історії Української держави.

Акцентовано увагу, що сепаратизм на сході України не має достатнього етнічного підґрунтя (мовних відмінностей недостатньою для формування власної держави). Жителі Донбаського регіону, використовуючи сепаратизацію як засіб маніфестації своїх вимог та захисту інтересів, не усвідомлювало реальних наслідків цього процесу у вигляді військових дій між Україною, з одного боку та Російською Федерацією разом із самопроголошеними квазіреспубліками, з другого боку. Протидія сепаратизації сприяла внутрішній консолідації поліетнічної держави.

Доведено, що втручання Російської Федерації стало визначальним фактором ескалації сепаратизму в Україні. Саме Росія підтримувала та керувала сепаратистськими процесами на півострові Крим та Донбасі, під приводом невизнання нової української влади, яка прийшла внаслідок Революції гідності. Анексія Криму була підготовлена інформаційним (пропагандистським) та фінансовим впливом з боку РФ на півострові. Адже за роки незалежності України Крим все ще залишався під потужним впливом сусідньої держави. Це обумовило конфліктність міжнаціональної взаємодії, підживлювану постійним втручанням сусідньої РФ в етнополітичну ситуацію в Криму, що в результаті завершилося військовою інтервенцією та порушенням територіальної цілісності України.

Проаналізовано особливості сучасного стану політизації угорської національної меншини в Україні. Розглядається сучасний стан політизації угорців Закарпаття. Підкреслюється, що захист своєї меншини Угорщина просуває не тільки в Україні, однак, і в Австрії, Румунії, Словаччині, Сербії та Хорватії, в контексті ідеї «відродження Угорщини». Розкрито особливості автономістських прагнень Закарпаття, в цілому, та угорської меншості, зокрема. Акцентується увага на винятковому значенні питання подвійного громадянства угорської національної меншини на території України, що посилює відцентрові тенденції у регіоні. Проаналізовано інші обставини та

чинники які є вагомими та суттєво впливають на політизацію угорської національної меншини, розвиток дискурсу стосовно відмінного бачення політичного майбутнього регіону.

Визначено, що русинський рух, як етнографічний, так і політичний, має мізерні перспективи розвитку (в першу чергу через свою малочисельність). Як і у випадку з угорською меншиною, рівень етноконфліктної ситуації румунської спільноти в Україні зростає. Все більшого розмаху набуває процес отримання угорських та румунських паспортів громадянами України. Підкреслюється, що основну загрозу сепаратизму в Україні несе, в першу чергу, закордонна підтримка меншин спорідненими державами та поширення ідей іредентизму.

Ключові слова:

глобалізація, політичний конфлікт, етнополітичний конфлікт, регіоналізація, сепаратизм, сецесія, іредентизм, автономізм, поліетнічна держава, етнополітика, ідентичність, Україна, ЄС, етнонаціональна меншина.

ABSTRACT

Mosora M.A. Separatism as an institutionalized political practice: challenges to the European Union and Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for Doctor of Philosophy in political science in specialty 052 – “Political Science”. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. – Ivano-Frankivsk, 2022.

The thesis covers the main theoretical and methodological approaches to the study on the separatism phenomenon. In the initial stage of the theoretical analysis, separatism is defined as a political conflict since political conflict is a unique type of social relations, which refers to the phenomena of political power and its functioning

in society. Conflict interaction occurs when ethnonational groups compete with each other for distribution of power and resources.

The formation of understanding the notion of separatism through historical stages of development has been analyzed. Three main milestones of the formation of understanding the notion of separatism have been identified. They are the era of the fall of the Roman Empire, the Reformation in the church and religious sphere during the Middle Ages and the Great French Revolution. The 1789 year became the so-called starting point in the modern understanding of separatism as the Revolution was an impetus for establishment of European nations' national consciousness. It has been emphasized that only at the beginning of the 20th c., separatism started to be defined solely as a political movement aimed at gaining the autonomy or political independence by a separate part of the state entity.

The reasons for separatism emergence have been suggested by foreign scholars (M. Spencer, D. Horowitz, E. Smith, T. Garr, M. Toft, D. Lake and D. Rothchild, M. Brown, J. Fearon and D. Laitin, T. Hurre, J. Burton, S. Huntington) as well as by Ukrainian ones (V. Nakonechnyi, V. Kremin, V. Andrushenko, T. Vakulova, A. Baronin, M. Basarab, V. Divak, O. Tsebenko, I. Rafalskyi).

Based on the modern scientific literature, the main forms of separatism (secessionism, irredentism, autonomism) have been analyzed. Secession is singled out as the most radical form of separatism and presupposes the demand for secession from the current state and establishment of its own one; irredentism is concerned with demands of communities and territories to join a kin state; autonomy is the least radical form of separatism as it presupposes the demand for increasing self-governance and enhancing the administrative and territorial status without secession.

Ethnopolitical separatism is determined as the most widely spread type of separatism as it is caused by the very nature of ethnicity since it is based on such integration factors as ethnic identity – “we – not we”, “friend – foe”, autonym, common territory, culture, language, historical traditions, etc. The critical importance of the stage of ethnicity politicization on the way of separatism is substantiated since it presupposes that the political elite or the ethnicity core should be aware of the fact that it is possible to obtain the improvement of its social and economical condition or

to create conditions for ethnocultural growth only with the help of political leverages.

It has been found out that antagonism can emerge on the basis of objectively opposite interest and transforms into a conflict only after ethnicities realize these differences. It is emphasized that territorial conflicts are a vivid manifestation of antagonism as they are because of one and the same territory, which must either preserve its administrative status or change it. In this case, the problem can be solved by satisfying the interest of only one conflicting party. There are no alternatives in this case and if there are some, they do not resolve the conflict, only conceal and postpone its resolution for the future.

The main waves of ethnic nationalism, which contributed to separatism in Europe, have been described after E. Smith. The first wave was from the end of the 18th c. up to the end of the 19th c.; the second – the first part of the 20th c.; the third – from the 1960s.

The common features of separatism in the European Union have been ascertained. The main reasons for separatist movements in the EU and ways to overcome the crisis (Catalonia, Scotland and Northern Ireland, Corsica, Brittany, Flanders and Wallonia, etc.) have been revealed. Acknowledging the complex nature of separatism origin, the homogeneity of its ground in Europe has been proved. The high standards in the ethnic policy of nation states in the European Union contributed to the de-escalation of conflict situations. The attention is focused on the pan-European identity as the main principle of resolving ethno-political conflicts.

The impact of globalization and regionalization on the ethno-political processes in the EU is substantiated. These very world trends influence the level of ethnic identification of communities and fluctuation of their desire for self-determination. The proliferation of market mechanisms, prosperity of free trade lead to convergence of states; however, the same reasons contribute to isolationism and separatism since they cause the resistance on the part of communities, the desire to preserve their own identity. The dual influence of regionalization on separatism has been detected. The author proves that the concept “Europe of regions” contributed to the shift of the active stage of separatism in the EU to the passive stage of static

balance. It is stated that movements for broad autonomy in the EU is more politically attractive than the radical forms of separatism as they recognize the probability and perhaps the desirability of dual identity.

It has been highlighted that the process of ethnonational identification of the Ukrainian society is rather exceptional. Ukraine is the state with unique characteristics of the ethno-political field. According to the data of the all-Ukrainian population census, the ethnonational map of Ukraine consists of dispersed (scattered) and compact groups. Considering this, we have every reason to speak about the probability of appearance of demands for national-cultural and national-territorial autonomies, which may eventually grow into broader demands for self-governance based on the achieved politicization of ethnicities.

It has been proved that in Ukraine the regionalization principle is rather badly implemented in the national legislation. In general, regionalization is directly connected with the decentralization of power and is obtained by delegating a considerable part of authority to the field. Taking into account that Ukraine is still rather centralized state with some elements of decentralization, the principle of regionalization is perceived rather conservatively and moderately and the precedent of military confrontation with the neighboring state makes the authorities take an exclusively centralized position as the most effective in this period of political history of the country.

Special attention is paid to that fact that separatism in the East of Ukraine does not have a sufficient ethnic basis (language differences are not enough to establish a separate state). The population of Donbas using separatization as a means of manifestation of their demands and protection of their interests did not realize the real consequences of this process in the form of military operations between Ukraine on the one side and the RF together with the self-proclaimed quasi-republic on the other side. The resistance to separatization contributed to the internal consolidation of the multi-ethnic state.

It has been proved that the intervention of the Russian Federation became the determining factor of separatism escalation in Ukraine. It is Russia that supported and supervised separatist processes on the peninsula Crimea and Donbas on the pretext of

non-recognition of the Ukrainian government which was formed in consequence of the Revolution of Dignity. The annexation of Crimea was prepared by the information (propagandistic) and financial influence from the Russian Federation on the peninsula since during the years of Ukraine's independence, Crimea had been under a great influence of the neighboring state. It led to the conflict interethnic interaction fed by the constant interference of the neighboring Russian Federation in the ethno-political situation in the Crimea which resulted in the military intervention and the violation of the territorial integrity of Ukraine.

The peculiarities of the current state of politicization of the Hungarian national minority in Ukraine have been analyzed. The current state of politicization of the Hungarians in the Transcarpathian region is covered. It is emphasized that Hungary promotes the protection of its minority not only in Ukraine, but also in Austria, Romania, Slovakia, Serbia and Croatia in the context of the "revival of Hungary" concept. The peculiarities of the autonomist commitment of the Transcarpathian region, in general, and the Hungarian minority, in particular. The attention is paid to the paramount importance of the dual citizenship of the Hungarian national minority on the territory of Ukraine, which enhances centrifugal tendencies in the region. It has analyzed other circumstances and factors, which are significant and greatly influence the politicization of the Hungarian national minority, development of the discourse concerning the different view on the political future of the region.

It has been determined that the Ruthenian movement, both ethnographical and political, has poor growth prospects (first of all, due to its small number). As in the case of the Hungarian minority, the level of ethno-conflict situation of the Romanian community in Ukraine is increasing. The process of obtaining Hungarian and Romanian passports by Ukrainian citizens is intensifying more and more. It has been underlined that first of all, the foreign support of minorities by kin-states and dissemination of the irredentism ideas constitute the main threat of separatism in Ukraine.

Keywords: globalization, political conflict, ethno-political conflict, regionalization, separatism, secession, irredentism, autonomism, multi-ethnic state, ethno-policy, identity, Ukraine, EU, ethnonational minority.